t. LIII, nr 7/2026 DOI: 10.5604/01.3001.0055.9282

USAMODZIELNIENIE WYCHOWANKÓW MŁODZIEŻOWYCH OŚRODKÓW WYCHOWAWCZYCH

TRANSITION TO INDEPENDENCE AMONG RESIDENTS OF YOUTH EDUCATIONAL CENTRES

Mirosław Mielczarek
ORCID: 0000–0001–9096–0715
Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi*
e-mail: miroslaw.mielczarek@ahe.email

Abstract: The article is devoted to the issue of independence among young people leaving Youth Educational Centres. The theoretical part discusses the importance of independence in human development and outlines the legal conditions of the independence process for residents of resocialization institutions. The methodological part defines the subject and aim of the study, which was to answer the question: What factors determine the effectiveness of the independence process of residents of Youth Educational Centres in the context of available forms of support, institutional structure, and cooperation with external institutions? The study had an exploratory character and was embedded in the paradigm of pragmatism. A diagnostic survey method was applied within the quantitative strategy, using an online questionnaire. The research tool was a survey questionnaire, and data were collected from representatives of 88 out of 89 Youth Educational Centres operating at the time of the study. The analysis of results showed that the vast majority of residents willingly used the available forms of support; however, the institutional conditions of the independence process were varied and often insufficient. The lack of independence groups in most centres, staff, housing and organizational constraints, as well as the diversity of applied practices, indicate the absence of a uniform, systemic character of this process in Youth Educational Centres.

Keywords: transition to independence, youth educational centre, juvenile, juvenile rehabilitation, social reintegration
Author's affiliation: Academy of Humanities and Economics in Łódź (AHE)

Abstrakt: Artykuł został poświęcony problematyce usamodzielniania wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych (MOW). W części teoretycznej omówiono znaczenie samodzielności w rozwoju człowieka oraz wskazano na prawne uwarunkowania procesu usamodzielniania podopiecznych placówek resocjalizacyjnych. W części metodologicznej określono przedmiot i cel badań własnych, którym było uzyskanie odpowiedzi na pytanie: Jakie czynniki determinują efektywność procesu usamodzielniania wychowanków MOW w kontekście dostępnych form wsparcia, struktury instytucjonalnej oraz współpracy z instytucjami zewnętrznymi? Badanie miało charakter eksploracyjny i zostało osadzone w nurcie pragmatyzmu. Zastosowano metodę sondażu diagnostycznego w ramach strategii ilościowej, wykorzystując technikę ankiety internetowej. Narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety, a dane zebrano od przedstawicieli 88 spośród 89 funkcjonujących wówczas MOW. Analiza wyników wykazała, że zdecydowana większość wychowanków chętnie korzysta z dostępnych form wsparcia, jednak warunki instytucjonalne procesu usamodzielnienia są zróżnicowane i często niewystarczające. Brak grup usamodzielnienia w większości placówek, ograniczenia kadrowe, lokalowe i organizacyjne oraz różnorodność stosowanych praktyk wskazują na brak jednolitego, systemowego charakteru tego procesu w MOW.

Słowa kluczowe: usamodzielnienie, młodzieżowy ośrodek wychowawczy, nieletni, resocjalizacja nieletnich, readaptacja społeczna

WSTĘP

Usamodzielnienie wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych (MOW) w wyniku przygotowania ich do życia po opuszczeniu placówki jest końcowym efektem oddziaływań resocjalizacyjnych. Podjęcie tej pracy rozpoczyna się z chwilą przyjęcia wychowanka do ośrodka i trwa aż do jego opuszczenia. W tym celu kadra MOW realizuje działania z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej i terapeutycznej zmierzające do osiągnięcia przez podopiecznych samodzielności w środowisku otwartym (Biela i in., 2024, s. 9).

Literatura operuje wieloma ujęciami samodzielności, co wskazuje na to, że termin ten może być interpretowany na wiele sposobów. W behawiorystycznej koncepcji samodzielność określana jest jako sprawność pozwalająca jednostce wykonywać pewne czynności niezależnie od otoczenia. Kształtuje się ona w wyniku kontaktów społecznych oraz jest utożsamiana z nawykiem, dlatego że samodzielne zachowanie bywa aprobowane przez otoczenie i nagradzane, co skłania do powtarzalności. W koncepcji humanistycznej osoba samodzielna podejmuje działania w celu realizacji własnych zamierzeń, którą kierują indywidualne motywy. Tak pojmowana samodzielność wiąże się z odpowiedzialnością, samokontrolą, ale wymaga też wytrwałości oraz umiejętności radzenia sobie w sytuacjach trudnych. Nieco inne ujęcie jest przedstawiane w koncepcjach poznawczych (Domagała, 2019, s. 37). Tam samodzielność definiowana jest jako nabywanie doświadczeń w toku całego życia. Indywidualne doświadczenia jednostki służą jej rozwojowi i predysponują ją do określonego działania.

* Wydział Pedagogiki i Psychologii, 90-212 Łódź, ul. Doktora Seweryna Sterlinga 26.

Samodzielność dość często budzi skojarzenia z umiejętnościami samoobsługowymi, jednak z całą pewnością warto rozpatrywać jej aspekty znacznie szerzej (Mielczarek, 2020, s. 363). Właściwym podejściem wydaje się ujmowanie jej jako autonomii we wszystkich sferach funkcjonowania jednostki, niezależności od innych w granicach własnych predyspozycji oraz możliwości stanowienia o sobie.

Samodzielności nie należy utożsamiać z pewnym zbiorem kompetencji przydatnych w działaniu, ale patrzeć na nią jak na rodzaj mechanizmu rozwojowego (Kubiak, 2011, s. 17). Intuicyjnie rozumiana samodzielność jest więc opisywana nie tylko jako pewna cecha osobowości, lecz wynikająca także z wewnętrznej potrzeby niezależnego zdobywania i gromadzenia doświadczeń życiowych niezbędnych jednostce. Dążenie do samodzielności przyczynia się do poznawania własnych granic i możliwości (Woźniak, 2017, s. 63), a jej osiąganie powiązane jest ze zdolnością ponoszenia odpowiedzialności oraz konsekwencji za własne czyny.

Wychowanie jednostki ma służyć głównie przygotowaniu jej do dorosłego życia. Zjawisko to często jest utożsamiane z przejściem od adolescencji do dorosłości, które można opisać jako kulturowo uwarunkowaną fazę tranzycji (Skelton, 2002, s. 103). W jej wyniku zgodnie ze społecznymi oczekiwaniami powinna wyłonić się jednostka, będąca w pełni zdolna do funkcjonowania w dorosłych rolach.

Absolwenci opuszczający MOW-y wkraczają w okres wczesnej dorosłości. W tym czasie młodych ludzi cechuje determinacja do podejmowania zobowiązań, pojawia się przekonanie o odkryciu kierunku, w którym chcą podążać (Skelton, 2002, s. 10). W wielu jednak przypadkach absolwenci placówek resocjalizacyjnych niestety nie mogą liczyć na pomoc i wsparcie swoich rodziców. Zdarzają się też sytuacje, że opiekunowie usamodzielnienia nie wypełniają należycie swoich obowiązków. Następstwa takich okoliczności powodują, że dorastająca młodzież zostaje osamotniona, a jedyną szansą jest należyte przygotowanie do dorosłości w instytucji resocjalizacyjnej.

Wychowankowie placówek resocjalizacyjnych często borykają się z wieloma poważnymi zaburzeniami i brakami, które mogą utrudniać im osiągnięcie samodzielności (Dobijański i Kamiński, 2020, s. 116). Z tego względu proces usamodzielniania podopiecznych w ośrodkach powinny cechować działania wspierające ich w kontynuowaniu nauki, budowaniu motywacji oraz przeciwdziałające wykluczeniu społecznemu, na które młodzież ta jest szczególnie narażona.

W prezentowanym artykule przyjęto rozumienie samodzielności zgodne z koncepcją Grażyny Gajewskiej. Jej zdaniem jednostka samodzielna to taka, którą cechuje odpowiednie przygotowanie do samodzielnego życia rodzinnego, zawodowego, społecznego i obywatelskiego (Gajewska, 2004, s. 109; zob. też: Gajewska i Zapeński, 2024; Kanios i Lada, 2024; Karaszewska, 2022; Kamiński, 2021). Wymienione kategorie to cztery podstawowe zadania, jakie powinny być zrealizowane przez placówkę w celu usamodzielnienia wychowanka. Obraną koncepcję uznano za słuszną, zwłaszcza w kontekście przedmiotu badań własnych.

USAMODZIELNIENIE JAKO CEL ODDZIAŁYWAŃ RESOCJALIZACYJNYCH

Usamodzielnienie nieletnich, którzy opuszczają placówki resocjalizacyjne w obecnym wymiarze wprowadzono w 1999 r. na mocy nowelizacji ustawy z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej. Wdrożenie uregulowań prawnych było odpowiedzią na dość liczne apele i postulaty, jakie kierowano pod adresem resortu edukacji i pomocy społecznej. Stanowiło to niejako pokłosie reformy systemu opieki nad dzieckiem i rodziną. Na kształt prawa, regulującego proces usamodzielniania wychowanków z instytucji resocjalizacyjnych, znaczący wpływ miały także uregulowania międzynarodowe (Motow i Motow-Czyż, 2015, s. 33). Wśród nich należy wyróżnić: Wzorcowe Reguły Minimalne Narodów Zjednoczonych dotyczące Wymiaru Sprawiedliwości wobec Nieletnich – Reguły Pekińskie (1985), Wytyczne Narodów Zjednoczonych w sprawie Zapobiegania Przestępczości Nieletnich – Wytyczne Rijadzkie (1990), Reguły Narodów Zjednoczonych dotyczące Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (1990), Minimalne Standardowe Reguły Narodów Zjednoczonych dotyczące Środków o Charakterze Nieizolacyjnym (Reguły Tokijskie) (1990) oraz Konwencję o Prawach Dziecka (1989).

Efektywne usamodzielnienie nieletnich to nie tylko zadanie placówki resocjalizacyjnej. To również kluczowa kwestia pomocy społecznej, gdzie mają być podejmowane takie działania, które będą zmierzać do usamodzielnienia życiowego osób i rodzin, a także ich integracji ze środowiskiem. Rodzaj, forma oraz rozmiar świadczonej pomocy powinny być odpowiednio dobrane do okoliczności uzasadniających jej udzielenie. O potrzebie udzielania pomocy społecznej mówi także akt nadrzędny, jakim jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483). W rozdziale drugim ustawy zasadniczej – Wolność i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne, art. 67 podaje zapis o konieczności udzielania takiej pomocy osobom potrzebującym: „(…) obywatel ma prawo do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego, a ponadto obywatel pozostający bez pracy nie z własnej woli i nie mający innych środków utrzymania ma prawo do zabezpieczenia społecznego".

Chociaż minęły ponad dwie dekady, od kiedy wdrożono pierwotne przepisy wprowadzające proces usamodzielniania, nadal nie został on szczegółowo zdefiniowany i doprecyzowany. Jak wskazał Raport Najwyższej Izby Kontroli (2014), sytuacja ta sprawia trudność samorządom powiatowym, gdzie

występuje dość znaczne zróżnicowanie w przyznawaniu świadczeń pieniężnych osobom do tego uprawnionych. To, co widnieje w przepisach odnoszących się bezpośrednio do procesu usamodzielnienia, tworzy pewnego rodzaju szkielet, czyli podstawę określającą niezbędne minimum w zakresie własnych zadań wykonywanych przez powiat. W niektórych przypadkach obowiązujące przepisy w niejednoznaczny, a zarazem ogólny sposób odnoszą się do pewnych jego elementów. Przyczynia się to do rozbieżności w skali całego kraju, i to zarówno w sferze konstruowania indywidualnego programu usamodzielnienia (IPU), wyboru opiekuna usamodzielnienia, jak i przyznawania środków pieniężnych na usamodzielnienie oraz świadczenia pomocy w zdobyciu zatrudnienia (Głąbicka i Gościniewicz, 2014; Chrzanowski, 2017).

Nowszych informacji dotyczących procesu usamodzielniania wychowanków MOW dostarczają również kolejne raporty Najwyższej Izby Kontroli. Kontrola przeprowadzona w 2017 r. wykazała między innymi nieprawidłowości związane z opracowywaniem IPU oraz monitorowaniem losów byłych wychowanków. Z kolei raport z 2021 r. wskazuje na częściową poprawę w tym zakresie. W większości kontrolowanych placówek prowadzono działania związane z monitorowaniem losów absolwentów oraz wykorzystywano uzyskane informacje do doskonalenia oddziaływań resocjalizacyjnych. Jednocześnie kontrola wykazała, że nadal występowały trudności związane z realizacją IPU oraz skutecznością procesu readaptacji społecznej byłych wychowanków MOW (Najwyższa Izba Kontroli, 2017; 2021).

Nieletni opuszczający MOW-y często nie mają zbyt dużych szans na utrzymanie prawidłowych postaw, nad którymi pracowano w placówkach resocjalizacyjnych. Po zakończeniu pobytu w MOW znajdują się w zróżnicowanej sytuacji życiowej. Część z nich powraca do środowiska rodzinnego, które w niektórych przypadkach stanowiło jedną z przesłanek wcześniejszego umieszczenia ich w placówce, natomiast inni podejmują próbę samodzielnego funkcjonowania poza środowiskiem rodzinnym, dążąc do ograniczenia wpływu występujących w nim czynników ryzyka. Z tego względu polskie prawo przewiduje udzielanie wsparcia osobom opuszczającym różnego rodzaju placówki, które podejmują proces usamodzielnienia poza dotychczasowym środowiskiem życia (Dziewanowska, 2015, s. 10–11). W tym celu wprowadzono formę pomocy na usamodzielnienie, stanowiącą jedno z podstawowych narzędzi wspierających proces integracji społecznej i osiągania samodzielności życiowej.

Usamodzielnienie wychowanków instytucjonalnych form opieki stanowi jedno z kluczowych ogniw systemu polityki społecznej. Proces ten jest wieloetapowy, formalnie uregulowany i wymaga ścisłej współpracy pomiędzy wychowankiem, instytucją, a jednostkami pomocy społecznej. Podstawą legislacyjną są przepisy rozdziału 4 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2026 r. poz. 639 t.j.), w szczególności art. 88–90a oraz rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 3 sierpnia 2012 r. w sprawie udzielania pomocy na usamodzielnienie, kontynuowanie nauki oraz zagospodarowanie (Dz.U. z 2012 r., poz. 954). Zgodnie z art. 88 ust. 1 ustawy o pomocy społecznej (Dz.U. z 2026 r. poz. 639 t.j.) osobą usamodzielnianą jest osoba pełnoletnia opuszczająca między innymi MOW. Warunkiem uzyskania pomocy jest co najmniej roczny pobyt w placówce objętej katalogiem instytucji wskazanym w ustawie, a także zdolność do samodzielnej egzystencji.

Proces usamodzielnienia formalnie rozpoczyna się na kilka miesięcy przed osiągnięciem pełnoletności. Zgodnie z § 2 ust. 1, pkt 1–3 rozporządzenia (Dz.U. z 2012 r., poz. 954) osoba planująca usamodzielnienie powinna:

- na co najmniej dwa miesiące przed ukończeniem 18. roku życia wskazać osobę, która podejmie się funkcji opiekuna usamodzielnienia;
- złożyć IPU;
- złożyć wniosek o przyznanie pomocy.

Dodatkowo, dyrektor MOW jest zobowiązany do współpracy z Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie (PCPR), informując właściwego kierownika tejże jednostki o wychowankach osiągających pełnoletność (do 10 grudnia roku poprzedzającego) oraz o planowanym usamodzielnieniu (co najmniej 3 miesiące przed opuszczeniem placówki).

Ustawa o pomocy społecznej przewiduje pięć głównych form pomocy wspierającej usamodzielnienie (Dz.U. z 2026 r. poz. 639 t.j., art. 88 ust. 1, pkt 1–5):

- pieniężna na usamodzielnienie;
- pieniężna na kontynuowanie nauki;
- w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym w mieszkaniu treningowym lub wspomaganym;
- w uzyskaniu zatrudnienia;
- na zagospodarowanie – w formie rzeczowej.

Pomoc pieniężna na usamodzielnienie ma na celu umożliwienie młodej osobie zaspokojenia istotnych potrzeb życiowych. Warunkiem jej przyznania jest złożenie pisemnej deklaracji w programie usamodzielnienia, że środki te zostaną przeznaczone, na przykład na:

- poprawę warunków mieszkaniowych;
- rozpoczęcie działalności zarobkowej;
- pokrycie wydatków edukacyjnych (poza pomocą na kontynuowanie nauki).

Wysokość świadczenia wynosi co do zasady wielokrotność tak zwanej podstawy, która co jakiś czas jest rewaloryzowana. Dokładna wartość pomocy jest uzależniona od rodzaju placówki i sytuacji życiowej osoby usamodzielnianej.

Pomoc pieniężna na usamodzielnienie jest zależna od ilości czasu przebywania w placówce oraz od dochodu. W przypadku osób przebywających w niej dłużej niż 3 lata, pomoc na usamodzielnienie wynosi 300% podstawy, od 2 do 3 lat 200% podstawy, od roku do 2 lat 100% podstawy (Dz.U. z 2012 r., poz. 954, § 5, ust. 2, pkt 1–3). W przypadku

wychowanków, którzy poza placówką resocjalizacyjną pozostają nadal podopiecznymi pieczy zastępczej, do okresów pobytu wlicza się wszystkie okresy, w ciągu których osoba usamodzielniana przebywała w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka, placówce opiekuńczo-wychowawczej lub regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej, o których mowa w ustawie z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2025 r. poz. 49 t.j.).

Pomoc pieniężna na kontynuowanie nauki przysługuje osobom, które nadal się uczą, między innymi w szkołach podstawowych, ponadpodstawowych, uczelniach wyższych, na kursach zawodowych, w zakładach kształcenia nauczycieli lub u pracodawcy w ramach przygotowania zawodowego. Wysokość świadczenia wynosi 30% podstawy miesięcznie. Świadczenie jest przyznawane maksymalnie do 25. roku życia i tylko w sytuacji, gdy (Dz.U. z 2025 r., poz. 1214 t.j., art. 89, ust. 2–3):

- dochód osoby samotnie gospodarującej nie przekracza 200% kryterium dochodowego;
- dochód na osobę w rodzinie nie przekracza 200% tegoż kryterium.

Aby otrzymywać to świadczenie, osoba usamodzielniana powinna:

- przedstawić plan kontynuowania nauki w programie usamodzielnienia;
- przedstawiać zaświadczenia o nauce na początku każdego semestru.

Pomoc mieszkaniowa i zawodowa udzielana jest z kolei przez starostę właściwego ze względu na miejsce osiedlenia się osoby usamodzielnianej. Pomoc ta może obejmować:

- wsparcie w uzyskaniu mieszkania treningowego lub wspomaganego;
- doradztwo zawodowe i wsparcie w poszukiwaniu pracy.

Zgodnie z §6 ust. 1 rozporządzenia dotyczącego usamodzielnienia (Dz.U. z 2012 r., poz. 954), wartość pomocy na zagospodarowanie ustalona została jako równowartość kwoty nie wyższej niż 300% podstawy. W jej skład mogą wchodzić (§ 6, ust. 3, pkt 1–5):

- niezbędne materiały przeznaczone na remont i wyposażenie mieszkania;
- niezbędne urządzenia domowe;
- pomoce naukowe;
- sprzęt rehabilitacyjny;
- sprzęt służący do podjęcia zatrudnienia.

Wartość i składniki pomocy rzeczowej na zagospodarowanie ustala starosta. Zakres pomocy może być różnicowany przez radę powiatu, która w drodze uchwały może podnieść wartość pomocy i określić dodatkowe warunki jej przyznania.

Osoba usamodzielniana zamieszkująca w mieszkaniu treningowym lub wspomaganym zobowiązana jest do ponoszenia częściowych kosztów jego utrzymania – proporcjonalnie do dochodów, z możliwością zwolnienia.

IPU to kluczowy dokument w procesie usamodzielniania. Opracowuje się go wspólnie z opiekunem usamodzielnienia, a jego realizacja stanowi warunek przyznania świadczeń. Program powinien zawierać między innymi:

- cele usamodzielnienia;
- plan edukacyjny lub zawodowy;
- zakres planowanego wsparcia;
- harmonogram działań.

W realizacji IPU wspiera wychowanka opiekun usamodzielnienia – osoba wskazana przez wychowanka, mogąca być pracownikiem socjalnym, wychowawcą, psychologiem lub inną osobą dającą rękojmię należytego wykonania obowiązków.

Przepisy szczegółowo regulują sytuacje, w których możliwe jest:

- odmówienie pomocy (porzucenie nauki, opuszczenie placówki samowolnie, skazanie za przestępstwo umyślne);
- zawieszenie pomocy (problemy zdrowotne, przerwa w nauce, postępowanie karne);
- zaprzestanie pomocy (po trzykrotnej zmianie szkoły bez uzasadnienia).

Decyzje te podejmuje starosta na podstawie oceny realizacji IPU oraz sytuacji życiowej osoby usamodzielnianej.

W praktyce systemu wsparcia społecznego zdarzają się przypadki, w których osoby małoletnie objęte pieczą zastępczą – zarówno rodzinną, jak i instytucjonalną – zostają umieszczone w placówkach resocjalizacyjnych na podstawie przepisów ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz.U. z 2026 r., poz. 163 t.j.). Warto zaznaczyć, że samo umieszczenie nieletniego w placówce, takiej jak MOW, czy w innych przypadkach – okręgowy ośrodek wychowawczy lub zakład poprawczy, nie skutkuje automatycznym zakończeniem pobytu w pieczy zastępczej, jeżeli decyzja o jej ustanowieniu nie została formalnie uchylona. Zatem możliwe jest równoległe funkcjonowanie obu podstaw prawnych – umieszczenia w pieczy zastępczej na mocy ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2025 r. poz. 49 t.j.) oraz przebywania w placówce resocjalizacyjnej na podstawie ustawy z 2022 r.

Z perspektywy prawa do pomocy na usamodzielnienie, o której mowa w dziale IV ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2025 r. poz. 49 t.j.), kluczowe znaczenie ma fakt formalnego zakończenia pobytu w pieczy, a nie opuszczenia placówki resocjalizacyjnej. Osoba usamodzielniana może złożyć wniosek o przyznanie świadczeń przewidzianych w przepisach rozporządzenia (Dz.U. z 2012 r. poz. 954), jednakże ich realizacja możliwa jest dopiero po spełnieniu ustawowego warunku opuszczenia pieczy.

Zgodnie z art. 140 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2025 r. poz. 49 t.j.), osoby opuszczające pieczę zastępczą mają prawo nie tylko do świadczeń pieniężnych, lecz także do wsparcia o charakterze niepieniężnym, takiego jak pomoc prawna i psychologiczna. Zakres tej pomocy jest zatem szerszy niż ten wynikający

z przepisów ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2026 r. poz. 639 t.j.), co ma istotne znaczenie praktyczne dla osób opuszczających pieczę, a wcześniej przebywających w systemie resocjalizacji.

W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera poziom wiedzy i świadomości osób realizujących zadania w zakresie usamodzielniania – zarówno po stronie instytucji pieczy zastępczej, jak i placówek resocjalizacyjnych. Brak dostatecznej znajomości przepisów może prowadzić do niedopełnienia obowiązku wsparcia wychowanka, a tym samym – do pozbawienia go uprawnień przysługujących na podstawie prawa powszechnie obowiązującego.

Pomoc na usamodzielnienie przysługuje osobie po osiągnięciu pełnoletności oraz opuszczeniu pieczy, bez względu na to, czy osoba ta przebywała wcześniej w placówce resocjalizacyjnej. Oznacza to, że wychowanek MOW, który formalnie nadal pozostaje w pieczy zastępczej, nabędzie prawo do świadczeń z tytułu usamodzielnienia dopiero z chwilą opuszczenia tej pieczy.

Systemowe i prawne rozdzielenie instytucji pieczy zastępczej oraz placówek resocjalizacyjnych nie wyklucza możliwości współistnienia tych form wsparcia w odniesieniu do jednej osoby. Konieczna jest jednak ścisła współpraca pomiędzy organami prowadzącymi placówki oraz odpowiednie szkolenie kadry, aby zapewnić wychowankom realną możliwość skorzystania z należnych im świadczeń, co ma istotne znaczenie dla ich dalszego funkcjonowania społecznego i zawodowego. Kluczowe znaczenie ma także współpraca między placówką wychowawczą, PCPR-em oraz samym wychowankiem, który zobowiązany jest aktywnie uczestniczyć w realizacji IPU. Właściwa współpraca poszczególnych podmiotów ma fundamentalne znaczenie dla efektywnej integracji młodego człowieka ze społeczeństwem.

METODOLOGICZNE ZAŁOŻENIA PROJEKTU BADAWCZEGO

Przedmiotem badań własnych była problematyka usamodzielnienia wychowanków MOW. Celem badania było natomiast uzyskanie odpowiedzi na pytanie badawcze: Jakie czynniki determinują efektywność procesu usamodzielniania wychowanków MOW w kontekście dostępnych form wsparcia, struktury instytucjonalnej oraz współpracy z instytucjami zewnętrznymi? W badaniu przyjęto model eksploracyjny, rezygnując z hipotezy, by nie zakłócać jego poszukiwawczego charakteru (Urbaniak-Zając i Piekarski, 2022).

Projekt osadzono w nurcie pragmatyzmu, który akcentuje praktyczne rozwiązywanie problemów oraz elastyczne podejście w kontekście doboru metod badawczych (Creswell, 2013, s. 36; Plano Clark i Badiee, 2010, s. 278). W odniesieniu do postawionego problemu badawczego uznano, że zasadne będzie zastosowanie metody sondażu diagnostycznego o charakterze przede wszystkim ilościowym, wspomaganej techniką ankiety internetowej. Narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety. W odniesieniu do pytań otwartych zastosowano ponadto jakościową analizę treści udzielonych odpowiedzi, co pozwoliło na pogłębienie interpretacji uzyskanych wyników.

Badaniem objęto 88 MOW. Kwestionariusz ankiety wypełniali przede wszystkim dyrektorzy placówek. W części przypadków dyrektorzy wyznaczyli do udziału w badaniu innych pracowników, bezpośrednio zaangażowanych w realizację procesu usamodzielniania wychowanków, w tym wicedyrektorów, pedagogów, psychologów oraz pracowników socjalnych. Tym samym respondentami były osoby posiadające wiedzę na temat organizacji i przebiegu procesu usamodzielniania w reprezentowanych placówkach.

Według stanu na czerwiec 2024 r., to jest w okresie realizacji badania, na terenie Polski funkcjonowało 89 MOW (Ośrodek Rozwoju Edukacji, 2024). W badaniu uczestniczyli przedstawiciele 88 placówek, co oznacza, że odpowiedzi nie uzyskano jedynie z jednego MOW.

CHARAKTERYSTYKA PRÓBY

Prezentację zasadniczej części badań poprzedzono charakterystyką instytucji, z których zebrano dane. Ich zróżnicowanie przedstawiono według trzech podstawowych kryteriów: typu placówki, przeznaczenia ze względu na płeć wychowanków oraz charakteru prawnego (publiczna/niepubliczna).

Największy odsetek stanowiły placówki o charakterze resocjalizacyjno-wychowawczym (79,55%; n = 70). Placówki resocjalizacyjno-rewalidacyjne odpowiadały za 12,5% (n = 11) ogółu, natomiast placówki łączące oba profile – resocjalizacyjno-wychowawczy i resocjalizacyjno-rewalidacyjny – stanowiły 7,95% (n = 7). Przeważały placówki przeznaczone dla chłopców (59,09%; n = 52). Placówki dla dziewcząt stanowiły 29,55% (n = 26), a koedukacyjne – 11,36% (n = 10). Większość instytucji biorących udział w badaniu to placówki publiczne (76,14%; n = 67), natomiast niepubliczne stanowiły 23,86% (n = 21).

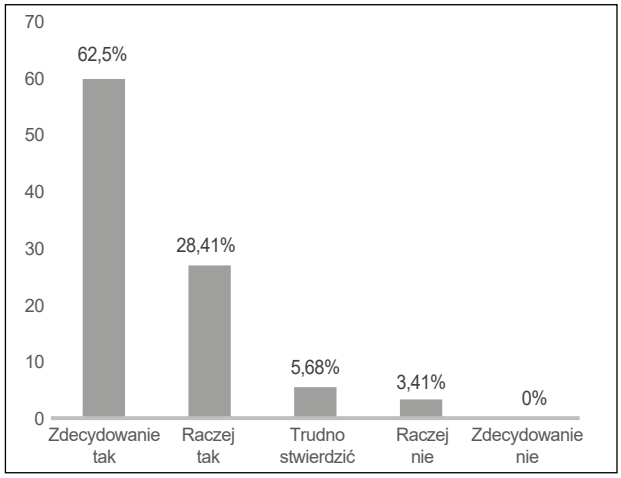
Podsumowując podstawową charakterystykę placówek resocjalizacyjnych typu MOW w Polsce, należy podkreślić, że są one wyraźnie zdominowane przez sektor publiczny. Ich działalność koncentruje się głównie na resocjalizacji chłopców, a profil łączący funkcje wychowawcze i rewalidacyjne występuje stosunkowo rzadko.

WYNIKI BADAŃ

Pierwsza analiza dotyczyła rozkładu odpowiedzi udzielonych w czterostopniowej skali, odnoszących się do opinii kadry pracującej z młodzieżą na temat korzystania przez wychowanków z dostępnych form wsparcia w procesie usamodzielniania. Uzyskane wyniki pozwoliły określić, w jakim stopniu – w ocenie

kadry MOW – podopieczni wyrażają zainteresowanie pomocą na usamodzielnienie.

Wykres 1. *Czy Państwa wychowankowie chętnie korzystają z zakresu pomocy na usamodzielnienie?*

Źródło: badanie własne.

Zdecydowana większość respondentów – pracowników kadry kierowniczej, pedagogów, psychologów i pracowników socjalnych – potwierdziła, że ich wychowankowie chętnie korzystają z dostępnych form wsparcia na etapie usamodzielnienia. Aż 91% odpowiedzi wskazywało na to, że młodzież „raczej" lub „zdecydowanie" korzysta z takiej pomocy. Jedynie niewielki odsetek (poniżej 4%) dotyczył umiarkowanego braku zainteresowania tym procesem ze strony wychowanków. Brak odpowiedzi „zdecydowanie nie" sugeruje, że instytucjonalna oferta wsparcia była przez młodzież akceptowana i postrzegana jako potrzebna.

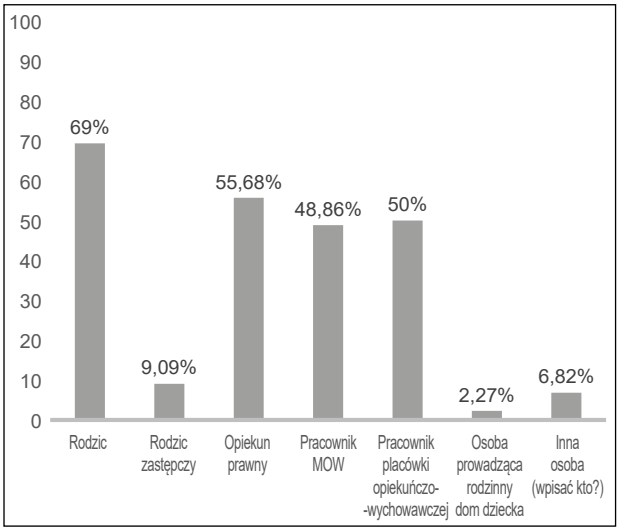
Jedną z form organizacji procesu przygotowania wychowanków do samodzielnego życia są grupy usamodzielnienia. Zgodnie z § 27 rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 30 marca 2023 r. w sprawie niektórych publicznych placówek systemu oświaty (Dz.U. z 2023 r. poz. 651) są one tworzone w zależności od potrzeb wychowanków. Opiekę nad grupą sprawuje wychowawca wyznaczony przez dyrektora placówki, natomiast jej celem jest rozwijanie praktycznych umiejętności niezbędnych do samodzielnego funkcjonowania, obejmujących między innymi prowadzenie gospodarstwa domowego, załatwianie spraw urzędowych, funkcjonowanie na rynku pracy oraz radzenie sobie w sytuacjach trudnych. Grupy usamodzielnienia stanowią zatem jedną z form organizacyjnego wsparcia procesu przygotowania wychowanków do samodzielności i nie wykluczają jednoczesnego korzystania z pomocy opiekuna usamodzielnienia ustanawianego zgodnie z przepisami ustawy o pomocy społecznej.

Badania wykazały, że jedynie 36% MOW posiadało w swojej strukturze grupę usamodzielnienia. W pozostałych placówkach (64%) rozwiązanie to nie funkcjonowało. Jak wynika z dalszych odpowiedzi respondentów, najczęściej było to związane z ograniczeniami lokalowymi i kadrowymi lub niewystarczającą liczbą wychowanków spełniających kryteria objęcia tą formą wsparcia. Uzyskane wyniki wskazują, że mimo prawnego umocowania grup usamodzielnienia ich funkcjonowanie pozostaje uzależnione od potrzeb wychowanków oraz możliwości organizacyjnych poszczególnych placówek.

W placówkach, w których powołano grupy usamodzielnienia, ich funkcjonowanie opierało się na zróżnicowanych kryteriach kwalifikacji. Wśród najczęściej wskazywanych warunków znalazły się: osiągnięcie pełnoletniości lub jej bliskość, pozytywna opinia wychowawców, brak poważnych problemów wychowawczych, samodzielność w codziennym funkcjonowaniu, a także aktywność edukacyjna i zaangażowanie w działania o charakterze terapeutycznym. W części placówek opracowano rozbudowane procedury kwalifikacji do grup usamodzielnienia, uwzględniające decyzje zespołu wychowawczego i zawieranie kontraktów z wychowankami. Tam, gdzie takie grupy funkcjonowały, niemal wszystkie (83,87%) działały wewnątrz struktur ośrodka, natomiast jedynie w niewielkiej części (16,13%) realizowało ten proces poza placówką – na przykład w formie mieszkań treningowych lub domów usamodzielnienia.

W przypadku ośrodków, które nie utworzyły grupy usamodzielnienia, respondenci jako główne przyczyny wskazywali czynniki ekonomiczne, brak odpowiedniej infrastruktury lub zbyt małą liczbę wychowanków w odpowiednim wieku. Często powtarzającym się motywem było też przekonanie, że proces usamodzielnienia może przebiegać skutecznie również indywidualnie, bez potrzeby formalizowania go w ramach wydzielonej grupy.

Wykres 2. *Kto przeważnie zostaje opiekunem usamodzielnienia dla Państwa wychowanków?*

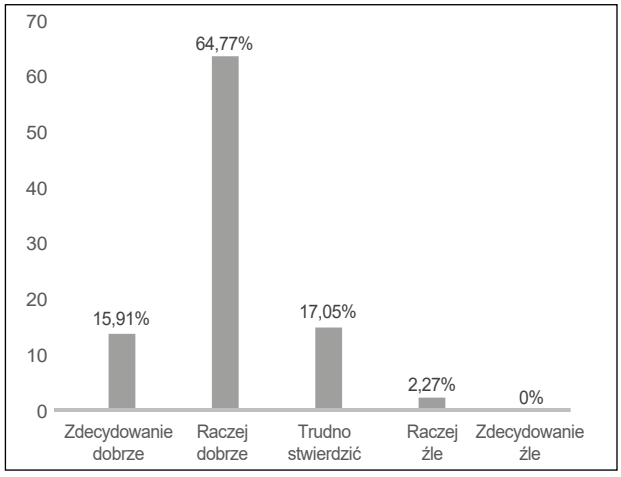
* Pytanie z możliwością zaznaczenia więcej niż jednej odpowiedzi.

** Kategoria „opiekun prawny" była ujmowana zgodnie z deklaracjami respondentów. W założeniu odnosiła się do osób sprawujących opiekę prawną nad wychowankiem, innych niż rodzice biologiczni lub zastępczy. Należy jednak zaznaczyć, że w praktyce badawczej kategorie te mogły się pokrywać, co wynika z możliwości wskazania więcej niż jednej odpowiedzi.

Źródło: badanie własne.

Kwestia wsparcia wychowanka przez opiekuna usamodzielnienia ujawniła, że najczęściej rolę tę pełnili rodzice biologiczni (69,32%), opiekunowie prawni (55,68%), pracownicy placówek opiekuńczo-wychowawczych (50%) i kadra MOW (48,86%). Najrzadziej wskazywano na przedstawicieli rodzin zastępczych (9,09%), innych osób niewskazanych konkretnie jako możliwych do wyboru (6,82%) oraz osób prowadzących rodzinny dom dziecka (2,27%).

Wykres 3. *Jak oceniają Państwo współpracę swoich wychowanków z ich opiekunami usamodzielnienia?*

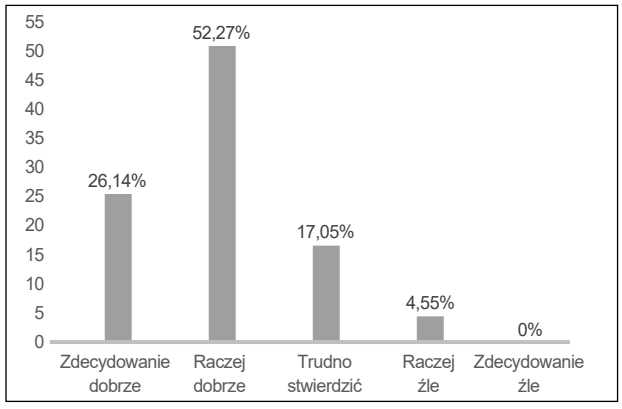
Źródło: badanie własne.

W opinii respondentów współpraca wychowanków z ich opiekunami usamodzielnienia układa się najczęściej dobrze – 80,68% oceniło ją pozytywnie. Tylko marginalna liczba odpowiedzi (2,27%) wskazała na poważniejsze trudności.

Spośród przedstawicieli MOW – 60,23% wskazało na występowanie problemów wychowanków związanych z ich funkcjonowaniem społecznym i psychologicznym. Analiza jakościowa odpowiedzi respondentów pozwoliła wyodrębnić najczęściej poruszane obszary trudności, do których należały przede wszystkim: brak dojrzałości emocjonalnej, trudności w planowaniu i organizacji codziennego życia oraz niski poziom samodzielności. Wskazywano również na trudności w podejmowaniu odpowiedzialnych decyzji i funkcjonowaniu po opuszczeniu placówki. Problemy natury prawnej dostrzegało 31,82% respondentów, przy czym najczęściej dotyczyły one nieuregulowanej sytuacji prawnej wychowanków, trudności związanych z dokumentacją oraz braku opiekunów prawnych. Z kolei 67,05% pracowników MOW zwróciło uwagę na występowanie problemów socjalnych, obejmujących przede wszystkim trudności mieszkaniowe, problemy z podjęciem zatrudnienia oraz niewystarczające wsparcie ze strony rodziny lub instytucji lokalnych.

Respondenci generalnie dobrze oceniali współpracę z PCPR-mi. Trzy czwarte z nich uznało tę relację za „raczej" lub „zdecydowanie" dobrą, choć warto zwrócić uwagę, że aż 17% miało trudności z jednoznaczną oceną, co może świadczyć o nierównej jakości współpracy w skali kraju.

Wykres 4. *Jak oceniają Państwo współpracę z powiatowymi centrami pomocy rodzinie (PCPR) w zakresie usamodzielnienia Państwa wychowanków?*

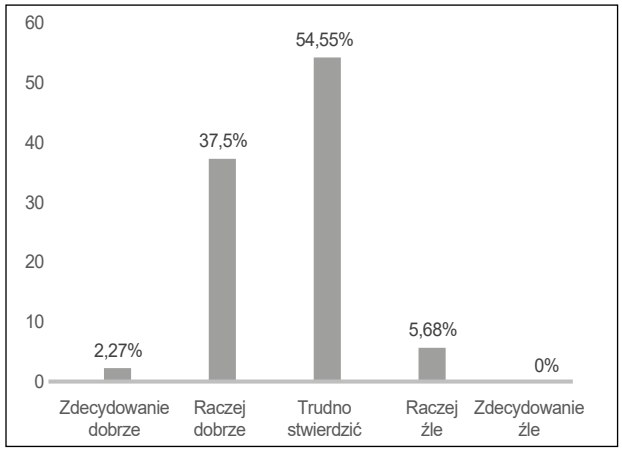

Źródło: badanie własne.

Obowiązujące przepisy prawa nie ustanawiają obowiązku monitorowania losów byłych wychowanków MOW po opuszczeniu placówki. Prowadzenie takich działań ma charakter fakultatywny i zależy od rozwiązań organizacyjnych przyjętych przez poszczególne ośrodki. Systematyczne pozyskiwanie informacji o dalszym funkcjonowaniu absolwentów umożliwia ocenę efektów oddziaływań resocjalizacyjnych oraz procesu przygotowania do samodzielnego życia, a także identyfikację obszarów wymagających doskonalenia. Brak takich działań utrudnia natomiast prowadzenie długookresowej ewaluacji skuteczności podejmowanych oddziaływań.

Badania wykazały, że 60,23% placówek monitoruje losy swoich absolwentów. Z informacji przekazanych przez respondentów wynika, że dalsze losy wychowanków po opuszczeniu MOW są bardzo zróżnicowane. Część absolwentów podejmuje pracę, kontynuuje naukę lub zakłada rodzinę, podczas gdy inni doświadczają trudności związanych z uzależnieniami, bezdomnością lub ponownie wchodzą w konflikt z prawem. Część respondentów zwróciła również uwagę na rosnącą skalę emigracji młodych ludzi za granicę, podejmowanej przede wszystkim w celu znalezienia zatrudnienia.

Wykres. 5. *Jak oceniają Państwo realizowane przez wychowanków założenia zawarte w indywidualnym programie usamodzielnienia (IPU)?*

Źródło: badanie własne.

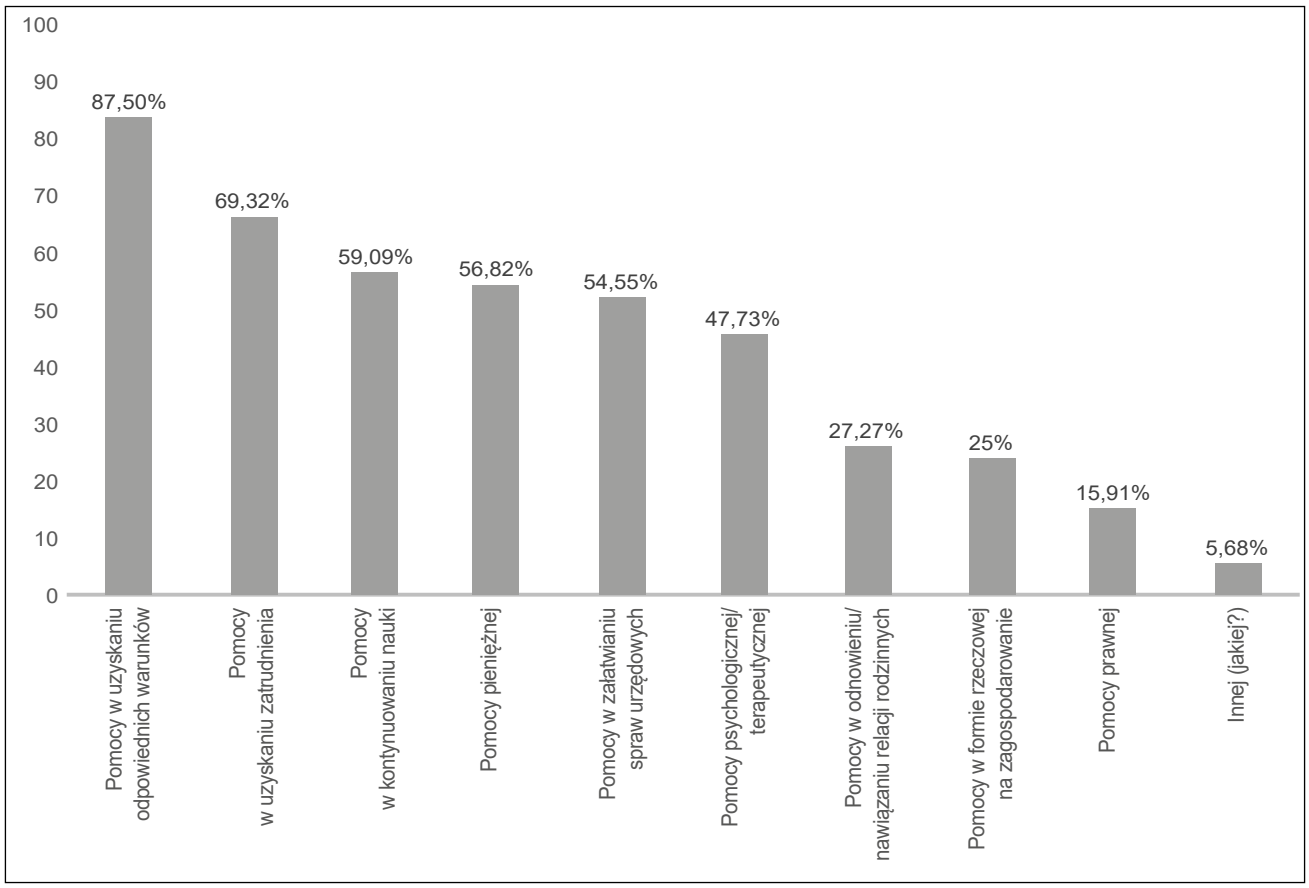
Ocena realizacji założeń IPU okazała się bardziej zróżnicowana niż w przypadku wcześniejszych analiz. Najliczniejszą grupę stanowili respondenci, którzy nie potrafili jednoznacznie ocenić stopnia realizacji założeń IPU (54,55%). Jednocześnie 39,77% badanych oceniło ich realizację pozytywnie („raczej dobrze" lub „zdecydowanie dobrze"), natomiast jedynie 5,68% respondentów wyraziło opinię negatywną. Uzyskane wyniki wskazały, że ponad połowa respondentów nie była w stanie jednoznacznie ocenić stopnia realizacji założeń IPU przez byłych wychowanków.

W odpowiedzi na kolejne pytanie respondenci wskazywali, że przygotowanie wychowanków MOW do samodzielnego życia ma charakter wielowymiarowy i obejmuje równoległe oddziaływania w sferze rodzinnej, zawodowej, społecznej oraz obywatelskiej. W obszarze rodzinnym podejmowane działania koncentrowały się przede wszystkim na wzmacnianiu więzi rodzinnych, odbudowie relacji z bliskimi oraz utrzymywaniu kontaktów z rodziną i opiekunami. W sferze zawodowej dominowały działania związane z doradztwem zawodowym, planowaniem ścieżki edukacyjno-zawodowej, analizą rynku pracy oraz przygotowaniem do wyboru zawodu. W odniesieniu do funkcjonowania społecznego wskazywano przede wszystkim na rozwijanie kompetencji interpersonalnych, kształtowanie odpowiedzialności społecznej oraz angażowanie wychowanków w działalność wolontariacką. Natomiast w sferze obywatelskiej realizowano działania ukierunkowane na rozwijanie wiedzy o prawach i obowiązkach obywatelskich, promowanie aktywności społecznej i obywatelskiej oraz kształtowanie postaw patriotycznych. Niezależnie od wskazanych obszarów, w wielu placówkach realizowano również działania ukierunkowane na rozwijanie praktycznych umiejętności niezbędnych w codziennym funkcjonowaniu, obejmujące: prowadzenie gospodarstwa domowego, gospodarowanie środkami finansowymi, przygotowywanie posiłków, załatwianie spraw urzędowych oraz poszukiwanie mieszkania i zatrudnienia.

Wśród potrzeb wychowanków najczęściej wskazywano brak odpowiednich warunków mieszkaniowych (87,50%), trudności ze znalezieniem zatrudnienia (69,32%) oraz potrzebę kontynuowania nauki (59,09%). Około połowa przedstawicieli placówek dostrzegła także potrzebę pomocy w załatwianiu spraw urzędowych (54,55%) i zapewnienia wychowankom wsparcia psychologicznego (47,73%).

Na pytanie, kto powinien przede wszystkim udzielać wsparcia usamodzielniającym się wychowankom, najczęściej wskazywano placówki opiekuńczo-wychowawcze (77,27%) PCPR (71,59%), opiekunów usamodzielnienia (62,50%) i rodzinę biologiczną (61,36%). Mniej wskazań otrzymały MOW-y (39,77%).

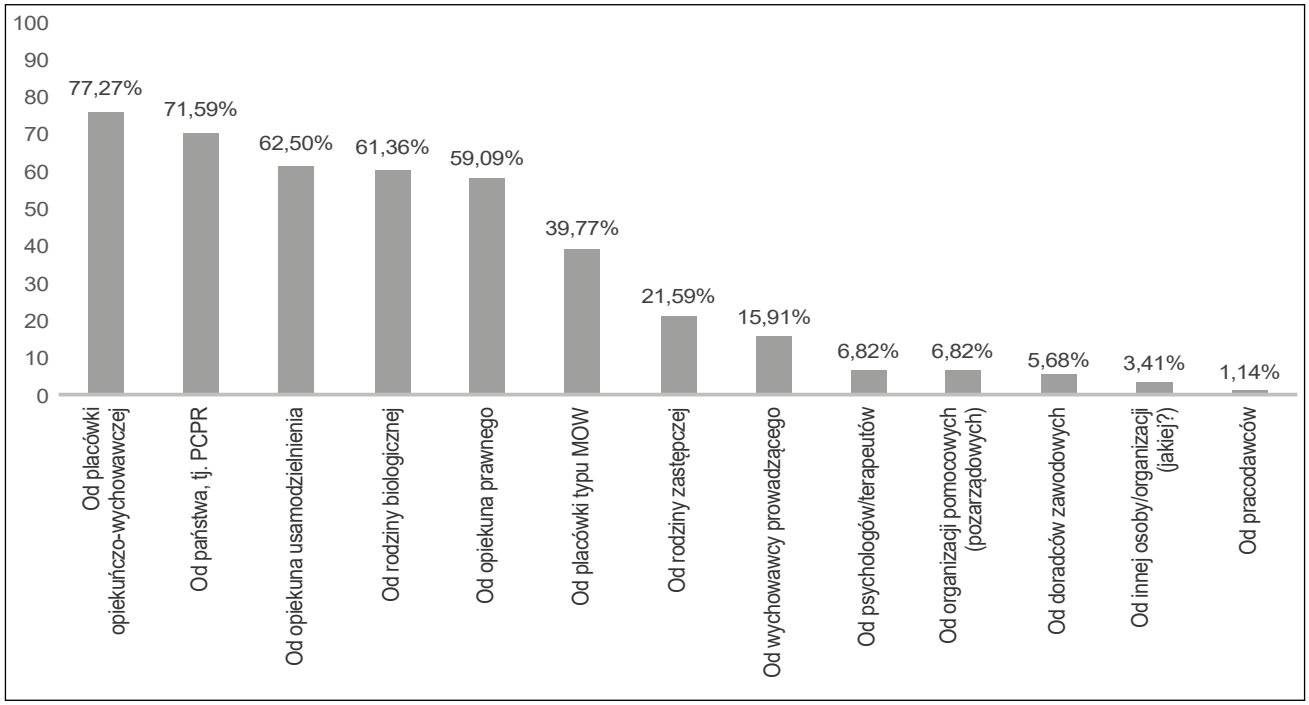
Wykres. 6. *Czego, Państwa zdaniem, przede wszystkim potrzebują wychowankowie opuszczający MOW w celu usamodzielnienia?*

* Pytanie z możliwością zaznaczenia więcej niż jednej odpowiedzi.

Źródło: badanie własne.

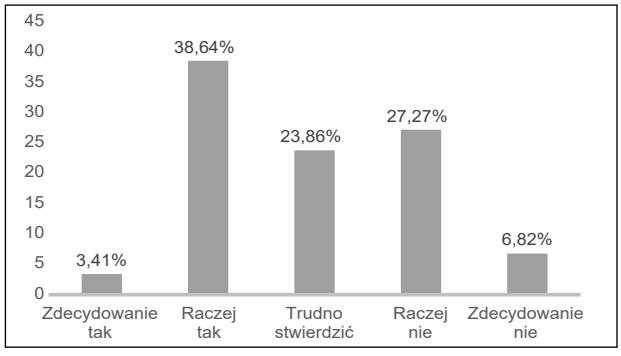
Wykres. 7. *Od kogo, Państwa zdaniem, wychowankowie MOW przede wszystkim oczekują wsparcia w procesie ich usamodzielnienia?*

* Pytanie z możliwością zaznaczenia więcej niż jednej odpowiedzi.
** Kategoria „opiekun prawny" była ujmowana zgodnie z deklaracjami respondentów. W założeniu odnosiła się do osób sprawujących opiekę prawną nad wychowankiem, innych niż rodzice biologiczni lub zastępczy. Należy jednak zaznaczyć, że w praktyce badawczej kategorie te mogły się pokrywać, co wynika z możliwości wskazania więcej niż jednej odpowiedzi.

Źródło: badanie własne.

Wykres. 8. *Czy Państwa zdaniem obowiązujące obecnie przepisy prawne z zakresu udzielania wychowankom pomocy na usamodzielnienie są wystarczające?*

Źródło: badanie własne.

Jedynie 3,41% respondentów uznało obowiązujące przepisy za w pełni wystarczające. Przeciwnego zdania było 34,09% badanych, natomiast 23,86% nie potrafiło jednoznacznie ocenić obowiązujących rozwiązań prawnych. Wyniki wskazały na zróżnicowaną ocenę obowiązujących regulacji oraz stosunkowo niewielki odsetek respondentów uznających je za w pełni wystarczające.

PODSUMOWANIE

Przeprowadzone badanie pozwoliło na identyfikację najważniejszych uwarunkowań organizacyjnych i instytucjonalnych procesu usamodzielniania wychowanków MOW. Uzyskane wyniki wykazały, że zdecydowana większość wychowanków – w ocenie respondentów – chętnie korzystała z dostępnych form wsparcia. Jednocześnie stwierdzono znaczne zróżnicowanie warunków organizacyjnych realizacji procesu usamodzielniania. W większości placówek nie funkcjonowały grupy usamodzielnienia, a respondenci jako główne przyczyny tego stanu wskazywali ograniczenia kadrowe, lokalowe oraz niewystarczającą liczbę wychowanków spełniających kryteria uczestnictwa w tej formie wsparcia. Wyniki badań przemawiają za tym, że organizacja procesu usamodzielniania nie miała jednolitego charakteru we wszystkich badanych placówkach.

Respondenci wskazywali również na liczne trudności, z jakimi mierzyli się wychowankowie przygotowujący się do opuszczenia MOW. Najczęściej dotyczyły one problemów socjalnych, w szczególności braku odpowiednich warunków mieszkaniowych i trudności w znalezieniu zatrudnienia, a także problemów emocjonalnych i społecznych utrudniających samodzielne funkcjonowanie. Jednocześnie przedstawiciele placówek deklarowali realizację szerokiego zakresu działań przygotowujących wychowanków do samodzielnego życia, obejmujących rozwijanie kompetencji rodzinnych, zawodowych, społecznych i obywatelskich oraz praktycznych umiejętności życia codziennego.

Ocena realizacji założeń IPU okazała się zróżnicowana. Ponad połowa respondentów nie potrafiła jednoznacznie ocenić stopnia ich realizacji, natomiast blisko 40% oceniło ją pozytywnie. Wyniki te wskazały przede wszystkim na trudności w ocenie

efektów procesu usamodzielniania, a nie na jego niską skuteczność.

Na podstawie uzyskanych wyników można było stwierdzić, że skuteczna realizacja procesu usamodzielniania wymaga nie tylko zaangażowania kadry MOW, lecz także sprawnej współpracy z instytucjami pomocy społecznej oraz zapewnienia wychowankom odpowiednich warunków do rozpoczęcia samodzielnego życia. Zidentyfikowane przez respondentów bariery organizacyjne i socjalne wskazały na potrzebę dalszego doskonalenia rozwiązań wspierających proces usamodzielniania, w szczególności w zakresie współpracy międzyinstytucjonalnej, dostępności mieszkań treningowych oraz wsparcia udzielanego po opuszczeniu placówki.

Przeprowadzone badania koncentrowały się na ocenie procesu usamodzielniania z perspektywy przedstawicieli MOW. Z tego względu zasadne wydaje się prowadzenie dalszych badań obejmujących również doświadczenia samych wychowanków oraz ocenę długofalowych efektów procesu usamodzielniania po opuszczeniu placówki. Pozwoliłoby to na pełniejszą ocenę skuteczności stosowanych rozwiązań oraz identyfikację czynników sprzyjających pomyślnemu wejściu wychowanków w dorosłe życie.

BIBLIOGRAFIA/REFERENCES

Biela, A., Socha, M., Mielczarek, M., Bębas, S., Maciejak, M., 2024. *Wsparcie psychologiczno-pedagogiczne i terapeutyczne w młodzieżowym ośrodku wychowawczym i młodzieżowym ośrodku socjoterapii*. Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.

Chrzanowska, P., 2017. Wchodzenie w dorosłość w warunkach instytucjonalnych – na przykładzie procesu usamodzielnienia wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych. *Studia Biura Analiz Sejmowych*, 2(50), 147–168.

Creswell, J.W., 2013. *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Dobijański, M., Kamiński, A., 2020. *Niedostosowanie społecznie nieletnich. Profilaktyka i resocjalizacja*. Siedlce: Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny.

Domagała, D., 2019. Postrzeganie samodzielności przez uczniów klas trzecich uczących się według koncepcji planu daltońskiego. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze,* 1, 36–43.

Dziewanowska, M., 2016. Prawo i narzędzia systemowe w procesie readaptacji i usamodzielnienia wychowanek i wychowanków opuszczających placówki resocjalizacyjne z uwzględnieniem specyfiki Warszawy. W: A. Sikora, red., *Program pozytywnej integracji społecznej młodzieży opuszczającej placówki resocjalizacyjne*. Warszawa: Fundacja po DRUGIE. Dostępny w: http://podrugie.pl/wp-content/uploads/2016/08/PROGRAM-POZYTYWNEJ-INTEGRACJI.pdf [Dostęp: 01.09.2025], 10–11.

Gajewska, G., 2004. *Pedagogika opiekuńcza i jej metodyka*. Zielona Góra: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Zielonogórskiego.

Gajewska, G., Zapeński, P., 2024. *Usamodzielnienie i samodzielność życiowa byłych wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych w narracjach biograficznych*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

Głąbicka, K., Gościniewicz, M., red., 2014. *Praca socjalna z młodzieżą opuszczającą placówki opiekuńczo-wychowawcze i ich rodziną*. Warszawa: Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich.

Kamiński, A., 2021. Bariery i możliwości usprawniania procesu usamodzielniania nieletnich opuszczających placówki resocjalizacyjne. *HUMANITAS Pedagogika i Psychologia*, 24, 47–60.

Kanios, A., Lada, A., 2024. *Proces usamodzielnienia wychowanków pieczy zastępczej. Studium teoretyczno-empiryczne*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Karaszewska, H., 2022. Proces usamodzielnienia wychowanków opuszczających placówki resocjalizacyjne. W: W. Ambrozik, M. Konopczyński, red., *Współczesne problemy resocjalizacji. W stronę integracji teorii z praktyką*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls", 411–434.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483.

Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ dnia 20 listopada 1989 r., Dz.U. z 1991 r. nr 120, poz. 526.

Kubiak, H., 2011. *Samodzielność małych dzieci z porażeniem mózgowym*. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Adama Mickiewicza.

Mielczarek, M., 2020. Preparation of socially maladjusted youth located in youth educational centres for self-sufficient living. *Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej,* 31, 361–377.

Minimalne Standardowe Reguły Narodów Zjednoczonych dotyczące Środków o Charakterze Nieizolacyjnym (Reguły Tokijskie), przyjęte rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ 45/110 z dnia 14 grudnia 1990 r.

Motow, M., Motow-Czyż, M., 2015. Proces usamodzielniania wychowanków z zakładów resocjalizacyjnych. *Pedagogika Rodziny*, 5(4), 29–40.

Najwyższa Izba Kontroli, 2014. *Informacja o wynikach kontroli. Pomoc w usamodzielnieniu się pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej* (s. 24 i n.). Warszawa. Dostępny nwa: https://www.nik.gov.pl/plik/id,7849,vp,9839.pdf [Dostęp: 01.09.2025].

Najwyższa Izba Kontroli, 2017. Informacje o wynikach kontroli. Działalność resocjalizacyjna młodzieżowych ośrodków wychowawczych. Dostępny w: https://www.nik.gov.pl/plik/id,15816,vp,18331.pdf [Dostęp: 01.09.2025].

Najwyższa Izba Kontroli, 2022. Młodzieżowe ośrodki wychowawcze. Dostępny w: https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/mlodziezowe-osrodki-wychowawcze.html [Dostęp: 01.09.2025].

Ośrodek Rozwoju Edukacji, System Kierowania Młodzieżowych Ośrodków Wychowawczych i Młodzieżowych Ośrodków Socjoterapii. Dostępny w: https://systemkierowania.ore.edu.pl/placowka [Dostęp: 15.06.2024].

Reguły Narodów Zjednoczonych dotyczące Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności, przyjęte rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ 45/113 z dnia 14 grudnia 1990 r.

Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 30 marca 2023 r. w sprawie niektórych publicznych placówek systemu oświaty, Dz.U. z 2023 r. poz. 65.

Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 3 sierpnia 2012 r. w sprawie udzielania pomocy na usamodzielnienie, kontynuowanie nauki oraz zagospodarowanie, Dz.U. z 2012, poz. 954.

Skelton, T., 2002. Research on youth transitions: Some critical interventions. W: M. Cieślik, G. Pollock, red., *Young people in risk society. The restructuring of youth identities and transitions in late modernity*, Aldershot: Ashgate Publishing, 93–111.

Urbaniak-Zając, D., Piekarski, J., 2022. *Metodologiczna rekonstrukcja warunków tworzenia wiedzy. Wybrane zagadnienia*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. z 2026 r. poz. 639 t.j.

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 2025 r., poz. 49 t.j.

Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, Dz.U. z 2026 r., poz. 163 t.j.

Woźniak, Z., 2017. Samodzielność życiowa osób z lekką i umiarkowaną niepełnosprawnością intelektualną w świetle danych uzyskanych za pomocą nowego narzędzia pomiaru. *Niepełnosprawność i Rehabilitacja*, 3, 63–72.

Wytyczne Narodów Zjednoczonych w sprawie Zapobiegania Przestępczości Nieletnich (Wytyczne Rijadzkie), przyjęte rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ 45/112 z dnia 14 grudnia 1990 r.

Wzorcowe Reguły Minimalne Narodów Zjednoczonych dotyczące Wymiaru Sprawiedliwości wobec Nieletnich (Reguły Pekińskie), przyjęte rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ 40/33 z dnia 29 listopada 1985 r.